

BALADA O ULICI

v neenakih kiticah

(Odlomki)

J u š K o z a k

7

V kletnem stanovanju vogalne hiše se je stemnilo in Hrenova Liza je vžgala luč v kuhinji. Pripravljala je večerjo in ves čas nejevoljno pogledovala na uro. Pokrila je posodo, sedla k mizi in nekaj časa nestrpno bobnala s prsti po mizi. Potem je zopet vstala in stopila pred majhno zrcalo, viseče poleg kredence. Popravila si je kostanjeve lase, približala obraz k zrcalu in si z nasmeškom pogledala v oči od blizu. Nato je razpela roke, da so se vzbočile trde prsi, jih rahlo podprla z dlanmi in se pogladila po bokih.

Ura se je pomikala, odstavila je lonec in čakala. Ko so zacvilile vrtno dveri, je prisluhnila. Hren je živahno vstopil, slekel suknjo in pogledal ženo. »Liza, spet slabe volje?«

Liza je brez odgovora vstala, pogrnila mizo in postavila večerjo pred moža. Hren jo je ostro pogledal, in kakor da je že vajen molčečih pozdravov, si je napolnil krožnik. Liza ni jedla.

»Povej, vraga, zakaj se zopet držiš? Saj bi bil prišel prej, a nisem mogel. Popravljali smo kompresor, in sama veš, da ne bom prepustil delo drugim.«

»Stara pesem. Danes kompresor, jutri sestanek, včeraj ventil, jaz pa naj se sama dolgočasim v tej luknji.«

»Liza, dobro veš, kako težko je za stanovanja, in da sem že vse poskusil. Počakati morava, obljubili so.«

»Obljubili, seveda obljubili, in ti si tak norec, da verjameš obljubam. Drugim nič ne obljubljaajo, samo stanovanja jim zidajo. Poglej tisto hišo na vogalu, kako jo prezidavajo, čeprav je skoraj nova. Se bo že vselil cden tistih, za katere ni škoda nobenega denarja. Trapa si bil in trapa ostaneš.«

»Liza, ne bodi tako strupena. Misliš, da jaz nič ne vidim? Saj nisem slep, vem pa, da se je marsikaj izpremenilo. Nazadnje, kaj imaš od tega, da venomer godrnjaš in vse pregrizeš.«

»Izpremenilo, o, kaj pa, za nekatere se je že izpremenilo in se še izpreminja. Rada bi videla, kdaj se bo tako izpremenilo, da ne bodo ljudi več za nos vlačili. Povej mi, kdaj se bo zate izpremenilo, da boš lahko kupil avto ali vsaj motor?«

»Liza, res ne vem, kaj te je danes obsedlo?«

»Če ima človek odprte oči, potem ga je obsedlo. Poglej Klavsa. Vse življenje ni delal drugega, kot delavce in ljudi goljufal, danes ima tri hiše, parcele, avto in še denar zunaj. Si ga že videl, da je kdaj z mezin-
cem mignil? Povej, ali zanj tudi velja, da vsakemu plačilo po delu, kar nam zdaj zmeraj trobite?«

»Misliš, da se bo vse čez noč izpremenilo? Zaradi Klavsa si ne bom belil las. Podgane so bile in bodo povsod. Delo imam in delam rad. Sveta pa ne mislim izpreminjati.«

»Včasih, ko si se s partizani podil po gozdovih, si mislil, da ga boš.«

»Sem mislil in smo ga. Zato mi nikoli ne bo žal. Ali nam nisi tudi ti do konca pomagala? Žalostno je, prekleto žalostno, da si vse zatajila, za kar sva prej živela.« Hren je odrinil krožnik. »Še jesti se mi ne ljubi.«

»Jaz, zatajila? Samo oči so se mi odprle. Naš upravnik je bil tudi partizan, in če si ga poslušal, je kar oči zavijal, kadar je govoril o partiji. Zraven pa na debelo kradel. Mila je bila tudi partizanka, še v časopisih so jo slikali in jo nam za zgled postavljali, pa kako prefrigano je kradla. Misliš, da sta samo tistega pol milijona sunila, ki so ga jima dokazali. Najmanj še pol milijona, če ne več, sta spravila na varno. No, on je dobil dve, ona pa eno leto, in še teh ne bosta odsedela. Ko bosta prišla iz luknje, se nam bosta vsem smejala. Le povej mi, kdaj se je še tako na debelo goljufalo in kradlo? Danes samo tisti ne krade, ki nima prilike ali pa komur ni treba.«

Hren je udaril po mizi, da je odletela žlica na tla. »Hudič, ali bi ti kradla? Zdaj sem pa sit tega.«

»Sem rekla, da bi kradla.« Liza ni popustila, le glas je izpremenila, kakor da ji gre na jok. »Tudi jaz sem sita tega življenja. Od jutra skačem po štacuni kakor nora. Kaj si babe zmišljujejo. Pokažite to, pokažite drugo, izbira pol ure, potem zavija nos, da ji ni nič všeč, ti pa zlagaj nazaj, ko že druga sili vate. Ali je to zabava? Tebi se še ne sanja, kako znajo biti ljudje tečni. Ti pa delaj povrhu še prijazen obraz, tudi če se ti želodec obrača. Nikjer se ne pokažejo ljudje tako kakor v štacuni. Danes sta prišli dve taki, ki jim vse k riti znosijo. Znašam in znašam, skačem od police do police, kombineže, modrčke, hlačke, nobena stvar

jima ni všeč. Ena se bolj pači kot druga. Kakor da jaz delam blago. Kaj bi se ne pačili, ko je vse na njih iz Trsta ali pa z Dunaja. V meni kar vre. Ljudje pa čakajo in čakajo. Neko dekle, ki je čakalo — gotovo pol ure — me prosi, da bi ji pokazala najlonce. Hitro skočim in jih ji prinesem. Veš, kaj sem ujela na ušesa? Ena tistih dveh se zmrдне in se obrne k drugi: „Daleč smo prišli, zdaj že vsaka kelnarica nosi najlonce“. Vidiš...«

»Prekleta ženska, ali boš res znosila vse čenče iz celega mesta domov. Če bi jaz poslušal vse, kar se govori v tovarni, bi me minilo vsako veselje do dela. Misliš, da bo to, kar čvekajo take gosi, svet obrnilo? Voda se najprej na vrhu osmradi. Liza,« je dejal Hren z zamišljenim glasom, »ali si ti še moja žena?«

Lizo so besede osupnile. Pričakovala je srditega odgovora. V trenutku je izpremenila glas, da je skoraj zamoško zvenel. »Tvoja žena? Res ne vem več, ali sem še tvoja žena? Ti si pozabil, da sem še mlada, da bi rada živela, če ne bom zdaj, kdaj potem? Druge hodijo na zabave, plešejo, jaz prečepim vse večere v tej kuhinji in čakam nate, ki te od nikoder ni. In če prideš, poslušam samo to, kako je popustil ta ventil, kako si popravil motor, in ti ne bodo niti nadur plačali. Kmalu bo konec predpusta, no, povej, kje sva že bila. Vlekel si me na vašo sindikalno zabavo, da sem prišla vsa črna domov, tako sta me dva pijanca oščipala. Ali je to življenje? Potem pridejo take, ki se imajo za smetano in se vsajajo, katera lahko nosi najlonce. Rada bi vedela, koliko sem slabša od njih? Naj le pogledajo te noge, ki bi si zanje vsaka vse prste obliznila. Sem brala, da take noge brez najlone pri filmu dobro plačujejo.« Liza je bila vstala in dvignila krilo, da so se prikazale vitke, polne noge do polovice stegen. Kakor da ne vidi moževih oči, se je hvalila. »Meni niso potrebni modrčki...«

»Liza!« Hren se je nagnil čez mizo, potegnil ženo, ki ni imela časa, da bi spustila krilo, k sebi na kolena in jo stisnil, da je zaprla oči. Trenutek je še stiskala ustnice, potem jih je razprla. Oklenila se je močnega vratu in se mu privila z vsem telesom.

»Ali je Liza tvoja?« je šepetala in zajemala sapo.

»Liza!« Hotel je z njo v sobo.

»Ne v sobo,« je dihala, »nisem zakurila.« Temne oči so se ji zalesketale, ko sta se oklenila na divanu.

»Si še hud name? ... Taka zverina si, da me vse boli.« S smehljajočimi se ustnicami ga je poljubila.

»Včasih čvekaš, da ni za nikamor. Takrat te res sovražim.«

»Ljubi moj, tega se človek naleze. Dan za dnem jih poslušam v štacuni, in se te prime, da sam ne veš kdaj. Jaz pa sem tako lačna življenja,

ko bi ti vedel, kako lačna. Če si še tako prigovarjam, da mi ni nič hudega, tiste lakote ne morem potlačiti. Ne veš, kako bi se rada lepo oblačila, da bi vsi gledali za mano. Sam veš, da znam izbirati. Premisli, če bi imela svojo hišico, z vrtičkom, da bi videl, kako bi jo uredila. In svoj avto, ki bi ga ti šofiral. Veš, brez tebe bi le ne mogla živeti... Vražje ženske. Danes so me tiste besede tako spekle, da so me ves dan žgale.«

»Liza, nemara bi se le navadila živeti brez mene?«

Nagnila je glavo. »Dobro veš, da se ne bi — povej, si ti res zadovoljen z najinim življenjem?«

Hren je privil ženo k sebi in se nasmehnil. »Zadovoljen, kdo je danes zadovoljen? Za čenče se ne zmenim. Rad bi pa imel svojo hišico, še rajši videl, da bi enkrat že začeli pošteno delati. Ne veš, kako v naši tovarni škriplje, koliko materiala se uniči. Tako malo se pazi na delo. Nekaj pa me res grize, Liza, — vsak dan bolj — tako malo zveš pri nas resnice. Za vsako resnico se skriva druga resnica, ki je nikoli ne zvoham. — Mogoče res ne gre drugače na svetu, kakor da ljudje resnice ne smejo zvedeti.« Zamišljeno je pristavil: »Hudič ve, če so sploh potrebni tega.«

»Tudi jaz ne morem verjeti, da bi samo eni poznali resnico, vsi drugi pa bi se motili.«

»Če mislim nazaj, moram reči, da sem bil najbolj srečen pri partizanah. Večkrat sem bil lačen, da se mi je skozi videlo, raztrgan, ušiv, pa kaj. Lahko bi preštel noči, ko sem spal na senu. Ni bilo za culo, kar je bilo mojega. Ampak nekaj je bilo med nami, človeka si bil vesel. Morda je res človek šele takrat človek, če nima nič. Drugače je hujši od zveri. Nikoli ne bom pozabil, kako je bilo v Jelenovem žlebu. Žvižgalo je, pokalo, iz dima se nisi videl. Imel sem mitraljez in vžigal, ko so se mi naenkrat trije Italijani priplazili za hrbet. Dobro so se bili, saj jim je šlo za življenje. Mrlič pri mrliču. Ranjenci so stokali in rjovedi od bolečin. Zagledam prvega, ko se je dvignil čez rob. Z golo roko sem ga podrl, da je omahnil čez skale. Drugemu sem iztrgal puško in ga lopnil s kopitom. Tretji je že meril vame. Zaženem bombo, zamajalo se mi je pod nogami. Padem, ne vidim nič, ne slišim nič. Ko se zavem in odprem oči, zagledam pred sabo zeleno čelado. Kar je bila prej glava, se ni več razločilo, kaj je. Mene pa je žgalo v nogi kakor hudičevo olje. Košček železa me je zadel s tako silo, da mi je zvirtalo lukujo in je drla kri. Z vso močjo se poskušam nasloniti na skalo. Za silo sem prevezal nogo in se potegnil v grmovje. Ko so pobirali ranjence, me niso našli. Prebudil sem se v mraku in nisem vedel, ali bo noč ali dan. Zvezde se niso naprej prižigale, še tisti dve, ki sem ju videl, sta izginili. Zdanilo se je. Vedel sem, da bom poginil, če ne pridem do naših. Same iskre so se mi kresale pred očmi, ko sem potegnil nogo za sabo. Nobene obveze nisem imel pri sebi. Kakor

sem slišal doma od očeta nasvete, sem spustil vodo na rano. Tri dni sem delal tako, da sem že sebi smrdel po scalini. Nikoli več v življenju se nisem tako razveselil človeka kakor takrat, ko sem se privlekel do naših. Kar objel bi jih bil, in še na lakoto sem pozabil. Dali so mi žganja in si tiščali nosove. Odnegli so me v bolnišnico in rana se je hitro zacelila. Le smej se, jaz pa vem, da me je lastna voda rešila prisada.«

Liza se je zvonko smejala, čeprav je to zgodbo že večkrat slišala. »Kar zadušila bi te, če bi te mogla,« je vzkliknila in se mu pognala v naročje.

»Požrešna Liza.« ji je govoril in jo ugriznil v uhelj.

Omamljena je šepetala: »Požrešna nate, požrešna na vse.«

V žlebovih ob zidu je curljalo, ko je ugasnila luč v kletnem stanovanju.

12

V tišini pritlične sobe bi se čulo utripanje srca, če bi ga ne bilo življenje v prsih Gradove tako izmučilo. Slabotna luč je izpod stropa razsvetljevala sobo, ženica je sedela pri peči in podpletala nogavico.

Gradova je živela sama v pritličnem stanovanju. Po vojni je oddala eno sobo z uporabo kuhinje podnajemnici Božičevi, skromni uradnici, ki se je preživljala s pičlo uradniško plačo. Navezana na gospodinjjo je kuhala večerjo za obe in ji skušala pomagati, kjerkoli je mogla, ker se je Gradova s pokojnino po možu in sinu s težavo prebijala. Ženica ni bila zahtevna. Zvečer je nadrobila kruha v skodelico ječmenove kave, včasih brez kapljice mleka. Potem je sedla k peči, pletla ali krpala, dokler se ji niso zaprle oči. Noči so bile njena ljubljena skrivnost.

Gradova je izgubila moža, davčnega uradnika, kmalu po prvi svetovni vojni. Od tega dne je živela samo še za Dušana, bolehnega edincea. Podnevi in ponoči jo je zasledovala bojazen, da bi ji ga ne upihnila bolezen. Kadar se je v noči njegovo slabotno telo stresalo, je vstala, presedela ure ob njegovem zglavju in večkrat v temi obrisala tihe solze. Vse rožniške poti sta prehodila. Nabirala je z njim cvetke in sveže smrekove storže, ki sta jih nosila veverici domov. Karkoli si je pozelelo mlado srce, vsako prošnjo mu je poskušala izpolniti, da bi ga čimbolj privezala na življenje. Spremljala ga je zjutraj v šolo in hodila čakati, dokler se ni pričel sramovati spremstva pred součenci.

Kadar se je kje zakasnil, je nestrpnost pogledovala na starinsko rodbinsko uro, ki jo je pokojni mož podedoval po starših in je imela na vrhu hišico, iz katere se je oglašala kukavica. Dušana je vedno mikalo, da bi uro razstavil in poiskal kukavico. Edino te prošnje mu ni izpolnila. Pogodila sta se, da mu jo bo prepustila, kadar bo velik in ji bo kupil

novo lepo uro. — Takrat mu tako ne bo več do tega — si je mislila in se smehljala.

Ko je iz četrte prestopil v peto gimnazijo, sta večkrat sanjarila v večerni tišini. »Mama, kaj bi rada, da bi bil?« »Za kar se boš odločil, Dušan,« je odgovorila. »No, povej, mama, potem se bom lažje odločil,« je prosil, naslonjen na njeno ramo. »Kar boš želel postati, me bo veselilo.« Potiho jo je vedno skrbelo, če bo zmogla s skromno pokojnino. »Veš, mama, zdravnik bom.« »Vidiš, to sem si tudi jaz želela.« Ko jo je objel in je na licih začutila toplino mladosti, ji je srce pričelo bolj živo utripati. Dušan se je v svojem izbiranju poklica večkrat premislil, a mati mu je vselej odgovarjala, da si je prav to, kar ga veseli postati, tudi ona želela.

V šesti gimnaziji se je Dušan izpremenil. Bolehno telo se je okrepilo, mišice napele, v očeh mu je zažarel notranji sij. Prameni gostih, temnih las so mu padali na visoko čelo. Obiskovali so ga sošolci, med katerimi je imel dva verna prijatelja. Mati jim je vselej skuhala čaja in jih pustila, da so se sami pogovarjali v kuhinji. Poleti je trojica hodila v hribe, v bližnjo okolico ali čolnarit na Ljubljano. Prikrita radost je živela v materinem srcu, ko je gledala Dušanovo življenjsko voljo. Smehljaj ga je pozdravljaj, kadar ga je od daleč zagledala prihajati nasproti. Kakor se je Dušan prej ogreval za lepote narave, tako so ga sedaj omrežile ideje.

»Mama,« je govoril včasih, kadar sta sedela pri peči, ona z nogavico, on s knjigo v naročju, »ne misli, da se svet ne bo izpremenil. Lepše bo in pravica za vse enaka, za tiste, ki delajo.« Mati ga je z nasmeškom poslušala. — Če Dušan tako misli, bo že tako. — Nekateri misli so jo vendar begale. »Mama, ti hodiš v cerkev,« ji je dejal neki dan, »ker misliš, da je bog pravičen in da za vse enako skrbi. Ti veruješ, da bo na drugem svetu lepše življenje. Mama, jaz v to pravičnost ne morem več verovati, ker so si boga in posmrtno življenje ljudje izmislili. Vidiš, Rajkov oče je bogat, čeprav njegove kupčije niso prav čedne in bi se vsakemu bogu uprle. Rajko lahko veruje v boga, ker se mu dobro godi, a midva sva revna. Veš, mama, revščina je grda stvar.« Mati ga je poslušala z nevernim pogledom. Tem mislim se je nekaj časa upirala, pregloboke so bile korenine njene vere. Vendar ji niso dale več miru. Nikoli ni imela navade prisluškovati, to zimo pa je večkrat prislonila uho na vrata, za katerimi je slišala razgrete glasove Dušana in Rajka, ko sta se prepirala o stvareh, ki jih je le na pol razumela. Rajko, bolehen in vljuden fant, je strastno branil božjo idejo, ki mu jo je Dušan še bolj vroče pobijal. Mati je razločila, da so Dušanove besede tako močne, da tudi Rajko ne more prikriti dvomov. Česar ni prej nikoli storila, v tej zimi večkrat v nedeljo ni

šla v cerkev. Sama sebi se je čudila, da je srce zaradi tega ne napada z očitki.

Nemir je zajel tudi mirne prebivalce pod Rožnikom. Dvomi so se množili v materinem srcu, ko ji je Dušan s srditimi očmi pripovedoval, kako so Nemci napadli Poljsko, kako so pobijali in morili. Čez leto ji je prinesel novice, kako moré v Franciji, na Holandskem, v Danski, na Norveškem, v deželah, o katerih ni skoraj nič vedela. Zasovražila jih je iz dna duše in se jih bala. Dušan je postajal zamišljen in se vračal ponoči kasno domov.

Rožnik je ozelenel, med temnimi smrekami se je odprlo svetlo zelenje bukev, po vrtovih so vzcvetele breskve in marelice, ko je Dušan neki dan prisopel iz šole z novicami, da prodirajo Nemci od severa, Italijani z juga v deželo. Materi, ki je stala pri ognjišču, je zdrknula posoda iz rok. Ljubeče oči so objele Dušana, strah ji je skrčil srce, ker je skrb segla daleč in je začutila, da je brez moči pred usodo.

Dušan in Rajko sta se še družila, vendar bolj poredko. Novih prijateljev, s katerimi se je Dušan zvezal, ni poznala, a vedela je, kako se je sin odločil.

Mati je sovražila. »Ne morem jih videti,« je dejala, ko se je vračala iz mesta. »Davi so streljali talce v gramozni jami. Vse ječe so polne.«

Pomagala je Dušanu, da sta v kuhinji pod ognjiščem dvignila deske in naredila skrivališče, kjer sta spravljala zasledovane časopise in brošure, ki jih je potem Dušan raznašal po domovih pod Rožnikom.

»Dušan,« je dejala mati čez nekaj mesecev, »prepusti še meni, da bom še jaz raznašala. Naslove poznam.«

»Kako, mati?« se je čudil Dušan.

Mati se je zasmejala. »Nisi pazljiv, sinko. Med papirji sem jih našla na kredenci. Požugala mu je in oba sta se smejala, čeprav Dušan ni mogel skriti rdečice.

Bila je trdna zima, da se je drobna ženica skoraj skrila v snegu. Zopet je prosila sina: »Še meni daj, da bova raztrosila listke. Kdo bo pazil na starke.« In šla sta vsak v svojo smer.

»Mama,« je dejal neki dan Dušan. »Ti si vsak dan mlajša. Le poglej se, kako se ti svetijo oči.«

Ženica ga je stisnila k sebi in poljubila na čelo. »Ti moj fant, kaj vse si izmisliš.« Po dolgih letih je zopet zardela. »Samo vera premaga starost... Zdaj morava živeti.«

Ko se je zopet Rožnik otrešel snega — *to leto* šele v aprilu — in se je pričelo v soncu svetiti zelenje, se je Dušan zamišljeno oziral v gozd. Mati je čutila, da ga nekaj teži.

»Res je, mati, kakor bi te težko zapustil, a vleče me ven v gozdove, da bi lahko nosil puško.«

Mati se je premagala in ni zaječala.

»Veš, mati, ne puste me. Ostati moram v mestu. Kadar gre za življenje in smrt, se moraš pokoriti vsaki zapovedi.«

Dušan je ostal. Ko so se začele v mestu velike racije, se je pričel skrivati.

Čeprav je imela mati že dolgo na jeziku, je vprašala Dušana šele jeseni: »Se z Rajkom še srečata?«

»Ne,« je odrezal Dušan. »On je na drugi strani.«

»In izdal narod?«

Dušan je potrdil: »Nekaj mesecev je slepomišil, se prilizoval tam in spet pri nas, zdaj več ne prikriva.«

Doživela sta, da so Italijani odšli in so mesto zasedli Nemci, ki so med domačini izvežbali domobrance in jih oskrbeli z orožjem. Srditost državljanske vojne se je stopnjevala. Nedaleč od mesta, med tihimi gozdovi, se je Črna roka z mrtvaško masko vgnezdila pri cerkvi svete Urha, na nizkem hriščku, in izpremenila cerkev v mučilnico in pogoltno morišče.

Pozimi je prejel Dušan zapoved, da se pretihotapi *skozi žico*, ki je opasovala mesto, in izroči zunaj važno sporočilo. Vrnil se je šele v juniju, ko so vrtnice cvetele po vrtovih in so bile tople noči prenasočene z vonjavami.

Mati in sin sta sedela v temi in šepetaje govorila. Po vseh hišah in vrtovih so bila potaknjena ušesa. Materi so se širile upadle prsi, ko je poslušala o vojski v gozdovih. Ni se mogla premagati, objela je mlado glavo, da ji je počivala na ovelih grudih. — Kako je bil šibek in nežen, danes je cel mož, — je premišljala v sebi.

Nista se zmotila. Pred hišo se je ustavil voz. Žarki prameni so padli v sobo in ugasnili. Tisti hip je že udarila na vrata trda pest. Onemela sta. V sobo so vdrli zakrinkani ljudje. Štirje. »Luč.« se je glasila zapoved. »Spustite zastore!« »Dušan Grad.« Sin še ni odgovoril, ko sta mu dva zvila roke na hrbtu in jih pričela vezati z jekleno žico. »Nobene preiskave. Dokazov dovolj,« je porogljivo dejal komandant in potresal revolver v roki. »Stara naj ostane. Naprej.«

Dušan je še enkrat pogledal mater, ki je stala s stisnjenimi ustnicami sredi sobe. Glas in solze so se ji zasušile. Komaj se je zavedela, kaj se je zgodilo, Dušana ni bilo več. Strašna tišina. V tej tišini je zaječalo materino srce, ki je vedelo vse. Vedelo je, kam ga peljejo, kaj ga čaka. Ko se bo sonce dvignilo nad Jančami, bo Dušan potočil zadnje kaplje krvi, vroče krvi, ki je tako zvesto služila lepšemu življenju. Nenadno se je

oglasil v njej spomin. Mladi komandant, ki se je poigraval z revolverjem, je bil Rajko. — Ga je Dušan spoznal? —

Mati se je sesedla na stol in brez diha strmela v luč in spuščene zastore. Ena sama misel je kričala v njej. — Zdaj nimam nikogar več, da bi zanj živel. — Potem se je onesvestila. Skozi zastore je prodiralo sonce, ko se je zavedela. Srce še ni moglo umreti. Vstala je in čutila, kako se ji tresejo roke in noge. Primaknila je stol k steni in ustavila uro. Pomaknila je kazalec nazaj, na uro, ko so prišli. Komaj se je še ujela, ko je stopila s stola.

V trenutku pa se ji je skrčilo srce od bolečine, tako ostre, kakor da ga je žareča igla prebodla. Vstala je in z odprtimi ustnicami strmela predse. Potem je sklonila glavo in zaječala: »Zdajle umira.« Trdno je verovala, da se je zadnja Dušanova misel zatekla v njeno srce.

Starinske ure ni nikoli več navila. Kukavica, ki bi jo bil Dušan tako rad poiskal, se ni več oglasila. Višnjeve, izsušene ustnice niso nikoli izpregovorile o ledeni samoti srca.

Po vojni je oddala Dušanovo sobo. Prva leta ni zamudila nobenega terenskega sestanka. Drobna, suhljata ženica je zvesto poslušala govornika, poleg katerega je vedno zagledala Dušana, kako si popravlja lase. Nobenih zahtev ni poznala. Šele podnajemnica Božičeva jo je pregovorila, da je vložila prošnjo za pokojnino po sinu. Božičeva je večkrat prinašala nejevoljo iz urada. Gradova jo je molče poslušala, nikoli ji ni pritrjevala. Verovala je v življenje, za katero je Dušan pretil kri. V cerkev ni več hodila ...

V poletnih dneh, ko je sonce razlivalo svojo moč, ki jo je starka komaj še čutila, je počasi drobila v rožniški gozd in iskala Dušanovo podobo, kjer sta včasih trgala žefrane in zvončke. Potem je sedla na klop in razmišljala, zakaj se smrt tako obotavlja.

Pričele so se njene noči, ko se je prebujala s smehljajem na ustnicah. V snu jo je obiskoval Dušan.

— Zložila mu je knjige in zvezke v torbico in mu prigovarjala — Dušan zamudil boš. — Mama, nič se ne boj. — Nadrobil si je kruha v kavo in počasi zajemal. Skrbelo jo je, da bi zamudil, a ni ga mogla pregovoriti, da bi jedel hitreje. Pogledovala je na uro, kazalec se je neusmiljeno pomikal proti osmi, oglasila se je kukavica, a Dušan se ni premaknil. — Sanjska podoba je ugasnila, starka se je prebudila, in v temi so iskale trudne oči ljubljeno bitje.

Bile so tudi mučne sanje, da se je krčilo srce. — Skozi vrata je prišel Dušan, visok in vitek. Mati se je zgrozila. Iz oči mu je po licih curljala kri. — Dušan, je vzkliknila. — Mati, objemi me, — je prosil. Pritisnila si je njegovo glavo na prsi in čutila vročo kri. — Mati. Ne vidim te. Iz-

kopali so mi oči. Nikoli več te ne bom videl. — Zalivale so jo solze, objemala ga je, da so jo bolele roke. Sanjska podoba je izginila.

Skrivnosti svojih noči ni nikomur razodela. Dajale so ji moč, da ji vera v svetlejšo življenje ni ugasnila.

14

Ulica je oživela in hiše so se pričele skrivati za zelenjem, za visokimi brezami, akacijami, lipami in sadnim drevjem. Divja trta in pasijonka sta ozeleneli, zastrli nekatere stene kakor v pravljicah. Breskve in marelice so že delale sadove, visoke češnje so vzevetele in šumelo je v njihovih krošnjah od jutra do večera. Pisano cvetje, svetložolto, temno-rdeče, snežnobelo je odevalo grmovje ob plotovih. Ko so se odprli cvetovi hrušk in jablan, so bili vsi vrtovi pojoča radost pomladi.

Čebele in ose so se izgubliale v Mohorjevi sobi in se brenčeče zaletavale v šipe.

— Še pred nekaj leti ni bilo videti otrok na ulici. Zdaj jih vse mrgoli, — je premišljal Mohor, ko je sedel pri oknu na soncu in gledal, kako hite s prezidavo Piškurjeve hiše. Novega lastnika ni poznal, videl ga je le z okna, kako hodi po dvorišču in nadzoruje dela. Čokat, postaven mož srednjih let je z energičnimi kretnjami dajal navodila.

Otrok ni poznal, nekatere le po imenih, kakor so se klicali med sabo. Ugibal je, iz katerih hiš so prilezli, da se je dopoldne že cela gruča podila po ulici. Vdirali so na dvorišča, najrajši pa uprizarjali vsemogoče igre na travniku in tacali po travi, ki jo je vsako leto kdo drug kosil.

Pod okno je pritekla Barbka. »Stric, stric!«

»Kaj je, Barbka?«

Debele solze so ji polzele po licu. »Veš, stric, Urška se noče več z mano igrati,« je hlipala. »Vzela mi je voziček in punčko. Z Žarkom in Blažem je šla na travnik. Pridi k meni.«

Mohor je vedel, da se Barbka najrajši igra z Urško, ki je njenih let in ima temne, bakrene lase.

Smehljaje se je prišel na dvorišče. Ko ga je Barbka zagledala, so se ji solze hitro posušile in sončni žarki so se lesketali v živih očeh. »Stric, pojdi pogledat, kaj delata Jure in Šime.« Oprijela se je njegove roke in ga vodila na cesto, kjer sta na vogalu vrta pod širokim bezgovim grmom Jure in Šime razkopala velik kup, na katerega so prebivalci sosednih hiš odlagali plevel in tudi smeti. Jure je že obiskoval gimnazijo, Šime še ni dokončal prvega razreda osnovne šole. Fanta sta skopala globoko jamo, naložila ob robu kamne, opeko in vse zamaskirala z nalomljenimi vejami.

»Stric, veš, kaj sta naredila?«

»Ne vem, Brabka.«

»To je bunker. Boš videl, zdaj ju bodo napadli in bosta streljala.«

Mohor se je pri sebi smejal. — Stara in vedno nova pesem. —

Po ulici so pridrveli Darko, Blaž in Marko na skirah in oglušno kričali, da so »motoristična brigada«. Iz bunkerja so se oglasili streli. Starejši Jure je poučeval Šimeta, kako mora meriti.

»Zadel, zadel,« je rjul Šime na vse grlo. Marko je pograbil kamen in ga zalučal v bunker.

»Čelade,« je poveljeval Jure, in oba sta si nataknila stare, zavržene lonce na glavo.

»Marko je najbolj hudoben,« je razlagala Barbka. »Precej zažene kamen. Mi ga nič ne maramo. Veš, on bi tudi vate zalučal kamen.«

Marko je res pobiral kamen za kamnom.

»Na juriš!«, je Jure planil s Šimetom iz bunkerja. Pognala sta se na trojico, ki je pustila skire in se spustila v beg. Jure je kmalu ujel Markota in ga besno otepajočega se vlekel k bezgovemu grmu. »Šime, vzemi mu skalp.« »Skalp, skalp,« je ponavljal Šime. Jure je privezal Marka na bezgovo vejo, da bi ga Šime z lesenim nožem skalpiral. Vendar se je Markotu posrečilo iztrgati se, ucvrl jo je po ulici, za njim dekleta, ki so se ves čas igrala na travniku.

Barbka je hitro stekla na travnik, pograbila svoj voziček s punčko in ga pripeljala nazaj. »Stric, zdaj se bova midva igrala. Veš, Urške ne maram več. — Ti sedi na stopnice. Jaz bom prišla z vozičkom, in ti me vprašaj, kako je s punčko. Rekla ti bom, da jo holi glava.«

Tako je Mohor sédel na stopnice in vprašal: »Kako je s punčko?«

Otroci so se počasi zopet zbrali na travniku, razen Urške, ki se je vrnila k Barbki. Kakor se je prej Barbka hudovala na Urško, tako se je sedaj razveselila. »Stric, če bi šel rad v sobo, kar pojdi, zdaj se bova igrali z Urško.«

Neki dan jih je zopet opazoval. Od nekod sta Blaž in Darko privlekla velik zaboj pred hišna vrata. Nekje sta iztaknila deske, ki sta jih položila na zaboj. Potem sta previdno razmaknila pokrov in zlezla v zaboj. Od časa do časa se je dvignila deska, prikazala se je otroška glava. Bum, bum, — so se oglašali streli, in zopet se je glava pogreznila pod deske. Ko se je Mohor čez uro zopet prikazal pri oknu, sta fanta še vedno čepela v zaboju.

»Stric, si videl podmornico?« je klicala Barbka pod oknom.

»Kakšno podmornico?« se je smejal Mohor.

»Res, prava podmornica. Poglej na cesto. Blaž in Darko se vadita, popoldne jo bomo spustili v morje.«

— Fantazija res nima meja, — je pomislil Mohor in se smehljaj. — Ali ni vse naše življenje taka podmornica? —

Drevesa so se okošatila, grmovje razbohotilo, pročelja hiš na desni strani ulice se niso več videla, komaj še obrisi streh. Visoka lipa je vzeveltela in vonjave so polnile Mohorjevo sobo. Kričanje, prerekanje, jokanje otrok ni več utihnilo do noči, kakor da so se vsi preselili na ulico. Komaj je prisijalo sonce, so se prikazali iz hiš in se pričeli preganjati. Zdaj si je ta izmislil igro, in ko so se naveličali, se je že v drugi glavi spočela nova. Ko se je popoldne vrnila Dušica iz šole, so se zbrale deklice okoli nje. Dušica je bila leto mlajša od Jureta in je hodila zadnje leto v osnovno šolo. Poskušala je že voziti kolo, kar je vzbujalo med mlajšimi spoštljivo občudovanje. Gosti, na kratko pristriženi črni lasje so se ji vsipali na čelo, pod katerim so se iskrile žive, sinje oči. Bila je zgovorna, skoraj prezrela za svoja leta.

»Naša tovarišica učiteljica ni pravična,« je razlagala nekoč popoldne mlajšim. »Moja mamica jo je prosila, naj mi da prej spričevalo, da bi lahko šla z njo na morje, pa ni hotela. Danes jo je prosila načelnikova hči, pa ji je precej dovolila.«

Mohor se je pri oknu muzal otroškemu modrovanju.

»V našem razredu je tudi precej bogatih. Vsak dan prinesejo bel kruh v šolo, moja mamica pa pravi, da še za črnega nimamo. Zmeraj stoka,« je z jecljajočim glasom pripovedoval Stanko, ki je hodil v drugi razred.

»Če bi ti videla, kakšno kolo je oče prinesel Mihcu,« je čebljala mala Jasna in poskušala z rokami dopovedati, kar ni mogla z besedami. »Zakaj mi moj oče ne more kupiti takega kolesa?«

»Zato, ker tvoj oče ne gre v London,« je rezko pojasnila Dušica, kakor da je o vsem poučena.

»London, kje je to London?« je izpraševala osupla Jasna.

»Še tega ne veš,« se je posmehovala Dušica. »London je v Angliji. Tam imajo največ koles in avtomobilov na svetu. Moj oče je že bil v Londonu.«

»Ali je tudi tebi prinesel kolo?«

»Ne, ampak mami je prinesel fino blago, čisto moderno. Boš videla, ko bo obleka narejena.«

»To pa že ni res,« se je vmešal Darko in se razkoračil med deklicami. »V Ameriki imajo največ koles in avtomobilov.«

Dušica je zamahnila z roko. »Kaj pa ti veš? Tvoj oče še ni bil nikjer. Jaz pa vem.«

»Nič ne veš, samo delaš se, da veš,« je ugovarjal Darko, s katerim so potegnili njegovi pajdaši in kričali: »Nič ne ve, nič ne ve.«

Dušica se je namrdnila, pogledala zviška fante in povabila deklice: »Pojdimo na travnik. Me se že ne bomo z njimi igrale.« Stekla je na travnik, za njo deklice, medtem ko so fantje kričali: »Trapa trapasta.«

Počasi se je prizibal Marko in je predlagal, ko je zvedel, za kaj gre, da bi jih napadli. Fantje so se takoj ogreli za predlog in pričeli lomiti bezgove veje. Po kratkem posvetovanju so naredili načrt. Darko in Stanko sta se plazila ob plotu, da bi zajela dekleta od spodaj. Ko je Marko videl, da sta že na nasprotni strani, je povzdignil bojni glas in planil s svojimi nad deklice, ki so zavreščale. Dušica je pahnila dva pritlikavca po tleh in odprla obroč, da so zbežale na sosedno dvorišče.

Kaj so se pomenkovali fantje in kam so namenjeni, ni Mohor več slišal. Za kratek čas se je spraznila ulica in v sončni tišini so grulile le grlice na visokih strehah.

— London, bel kruh, Amerika, kolesa, sama politika, o kateri slišijo otroci doma. Otroške oči vidijo več kakor naše. —

To poletje se je Mohor zameril otrokom, ki so se prej k njemu, še posebno kot Barbkinemu stricu, radi zatekali. Mohor je že večkrat opazil, da otroci izginejo na travniku in se poskrijejo za grmom. Sprva je mislil, da so si pač izmislili novo igro. Potem mu jo je Barbka odkrila.

»Veš, stric,« mu je prišepnila popoldne. »kaj se igramo? Dušica nam je povedala, kako se očka in mamica slečeta in se igrata. Veš, jaz se ne slečem, samo gledam. Tudi Jasna in Darko se ne slečeta. Dušica pravi, da smo še premajhni.«

Mohor so je delal, kakor da ga igra zelo zanima. »Kdaj se igrate?«

»Jutri se bomo igrali. Danes ima Dušica šolo. Če bi ti videl, stric, Blaža, kako skače po travi kot zajček.«

»Barbka, le pridi mi povedat, kdaj se boste igrali, jaz bi tudi rad gledal.«

Drugo popoldne je Mohor opazoval skozi okno, kako se zbirajo za grmom. Šele čez čas je prihitela Barbka. »Stric, so že slečeni,« in stekla nazaj.

Mohor je potrkal pri Andrejevi ženi in ji nasvetoval, da naj popazi na Barbko in se pomeni s starši drugih otrok. Andrejeva je odšla na travnik, kjer je zalotila dekleta in fante, ko so slečeni skakali za grmom. Komaj so jo zagledali, so se vsi preplašeni hiteli oblačit, tako nerodno, da je Vida v naglici nataknila Blaževe hlače in se je Stanko zvil v predpasnik.

Starši so zasliševali, iz nekaterih hiš se je razlegal jok. Dva dni ni bilo otrok na cesti. Urška je od Barbke zvedela, da je povedala stricu, kaj se igrajo. Čez nekaj dni so vsi otroci vedeli, da jih je izdal Mohor.

Ko se je Mohor čez nekaj dni proti večeru vračal z Rožnika in ogledoval škrlatno žarjo na nebu, je zaslišal za bezgovim grmom glasove, za katere se sprva ni zmenil. Nenadno je nekdo zaklical: »Špec!« in več glasov je ponovilo: »Špec, Špec!« Ozrl se je in zagledal med fanti Marka. Tisti hip mu je pest debel kamen priletel v hrbet.

16

Nedeljski popoldnevi so bili tihi in puščobni. Študenti so ostajali doma ali bili žogo, igrali tenis ali košarko. Po ulici so prihajali pari, fantje in dekleta, namenjeni v krčmo na Rožniku. Ko se je vročina poglobila, so se prikazale družine. Mlade matere z otroškimi vozički, ob katerih so hodili možje in se *od časa do časa* sklanjali nad glavicami s široko odprtimi očmi... buc... buc... in mati se je smehljala. Proti večeru, ko je že z Rožnika zadihal hlad, sta s preudarnimi koraki, ogledujoča vrtove in hiše, prišla mož in žena, oba obilna, v nedeljskih oblačilih. On je nosil suknjič pod pazduho in si popravljal zlikane hlače. Ženica je drobila ob njegovi strani in poslušala redke besede, ki jih je sejal mož. Včasih je prikimala in zatresel se je podbradek. Nekje v sosedni ulici so poslušali radio, zvoki jazza so udarjali v zračno tišino. Naenkrat je jazz utihnil, oglasili so se novi zvočniki, ki so prenašali drugi polčas nogometne tekme. Hrup in napetost sta naraščala... Peta minuta drugega polčasa... (ljudje na cesti in v ulici so se ustavljali. Ojačeni poročevalčev glas je razburil nedeljsko tišino)... Beara bo degažiral... visoko... žogo ima Vukas... išče, komu bi dal... daje jo Zebecu... ki driblja, driblja... predribljal je Nemea... žogo ima Stanković, ki jo daje Boškovo... Boškov je sam pred golom... zdaj... strelja (iz zvočnikov bruhajo divji, deroči glasovi)... Gol... gol... Boško je krasno streljal... neubranljivi gol... naši so v izvrstni formi... ne opuste nobene prilike... oblegajo nemški gol... res smo lahko zadovoljni... žogo ima Nemeec Schäffer... daje jo... številka sedem... kdo je že številka sedem... Milutinović je prevzel žogo... silna igra... (še pet minut... še dve minuti... še ena minuta... sodnik... konec! Rezultat 5:1 za Jugoslavijo. Oglušno rjovenje, zvočniki se zapro, ljudje nadaljujejo svojo pot.)

Sonce je že risalo dolge sence in se pričelo potapljati za rožniško cerkvijo. Mohor je odšel na vrt in se ogledoval za črnimi kosi. Barbka se je z materjo vrnila. Oklenila se je strica in mati jo je zaman opominjala, da mora domov. »Mamica, počakaj, pridem precej, samo strica bom peljala na sprehod. — No, stric, pojdi!« Ni mirovala, dokler ni

Mohor stopil z njo na cesto. Barbka se je oprijemala njegove roke in ga silila, da bi pospešil korake.

»Stric, zakaj tako počasi hodiš? Ti še Urške ne ujameš.«

»Barbka, zato, ker bom nehal hoditi.« je z grenkim glasom odgovoril Mohor, ki je zopet občutil svinčeno težo v nogah.

»Stric, če ne boš hodil, te bomo mi otroci nosili.«

To poletje se je pollaščal Mohorja čuden nemir. Nikjer ni imel obstanka, čeprav je vedno teže hodil in se zasopel ustavljal na najmanjši vzpetini. Za pot v mesto, ki jo je prej opravil v eni uri, je sedaj potreboval celo dopoldne. Zmajeval je z glavo in se jezil nase. Obiskoval je Miho, posedel nekaj minut in že nadaljeval pot med vrtovi in hišami. Venomer se je ustavljal in se ogledoval. Miha ga je opazoval od strani. »Se ti voda zapira?« — »Eh, ni to, Miha.« — »Se te loteva omotičnost, tak povej vendar.« — »Kaj bi tisto, Miha, če me malo zavrti. Postaral sem se.« Nazadnje je le priznal, da ga duši in ga stiska v prsih. »Brinjevec pij, Mohor. To je edino zdravilo za starega človeka. Meni ga nosi neka baba iz Dobrove. Brž ko zopet pride, ga naročim še zate.«

Nemir je Mohorja zavajal v sanjarije. Vsako dopoldne je prigrmel Simplon-ekspres. Mohor se je nagnil skozi okno in gledal pulmane, pod katerimi so se vdajale tračnice. — Če bi sedel sedajle v vlaku, — je sanjaril, — opoldne bi bil v Trstu, popoldne v Benetkah in potem ... — Vlak je že davno izginil v dalji, Mohor pa je sedel pri oknu in se potapljal v privide. Hodil je po Rimu. Sikstinska kapela, Monte Pincio, Colosseum, Forum Romanum, Panteon. Tam zadaj za Piazza Navona je bila v tesni ulici njegova krčma, pred njo tri mize. V sosedni ulici so cvrli ribe. Kupil jih je prgišče, naročil frascatti (secco), kos sira provolone in prisluškoval ljudskim šalam.

Vsako noč je zopet drvel razsvetljeni ekspres proti Trstu. Mohorjev duh se je zopet odpeljal. Resnični ekspres še ni bil v Trstu, ko je Mohor že prehodil nekaj bulvarov, obsedel pred kavarno Dôme na Montparnasu. Valovi zelene, škrlatne, žolte svetlobe nad človeško reko na bulvaru.

Kadarkoli je zaslišal ekspres, ga je stisnilo v prsih. Medtem ko je vlak drvel mimo ulice, se je nad Mohorjem že razpelo drugo nebo. Hodil je po mestih, ki jih je bil nekoč videl, in po mestih, kamor še ni bil stopil. Vozil se je po morju, nad njim so krilile široke peruti galbebov.

Mohorja je vabilo hrepenenje, ki se mu že dolgo ni več oglasilo v prsih. Želja, da bi potoval, pa kamor si bodi, je rasla v bolečino, kadar je zagledal vlak.

Tisto nedeljsko popoldne je bil Mohor sam doma. Slonel je pri oknu in opazoval tovorni vlak, ki je vozil z veliko brzino proti Trstu. Čudil se je dolžini, ne konca ne kraja ni bilo. Z deskami, hrastovimi hlodi, s premogom naloženi vagoni so tekli mimo ulice po nasipu. Od nasprotne strani se je začul zategli žvižg lokomotive, ki je drvela v mesto z večernim brzovlakom. Mohor še ni odmaknil oči, ko se je pred vrtnimi vrati začul glas: »Oprostite, ste sami doma?«

Pred vrati je zagledal postarno ženo, ki je ni poznal. »Sam,« je odvrnil Mohor in jo поблиže pogledal. Bila je oblečena v črno svilo, že precej ponošeno, z zelenkasto patino. Svilen oranžna ruta je zakrivala pobarvane lase. Leva roka je nosila dolge čipkaste rokavice in rezljano palico z zlatim ročajem. Bila je nizke rasti, za svojo starost še ne navadno sveža.

»Prosila bi, če bi si lahko ogledala vrt? Smem?«

»Vrata niso zaklenjena.« Mohor je vstal, ji stopil nasproti in začutil duh po sivki. — Bila je nekoč lepa ženska, — je prešinilo Mohorja, ko mu je dala roko. Koža na licih je že ovenela, pod temnimi očmi so se nabirali modrikasti mešički, a v svetlih pogledih duh še ni ugasnil. Nežne nosnice so razodevale strastnost, lahen puh je pokrnil gornjo ustnico. Živo ga je pogledala in se mu nasmehnila: »Tudi ti, prijatelj, si star.«

Osuplo jo je pogledal Mohor, ki si ni znal tolmačiti te prijaznosti.

»Star si, stara sva oba. Nič ne pomaga.« se je nasmihala, da se je odkrivala vrsta še belih zob. »Začuden si, kajne? Prihajam kakor domov. Vidiš, pred leti sem bila res v tej hiši doma. To je bila moja hiša in jaz sem Gerta.«

Mohor je lahno sklonil glavo. »Rad bi vedel...«

Še preden je izgovoril, ga je prekinila: »Vrt bi si rada ogledala,« in že se je z drobnimi koraki namenila proti vrtu. Mohor jo je spremljal, zaostajal za korak in poslušal, kako se žena pogovarja sama s seboj.

»Vse se je izpremenilo... sama trava, drevesa, ki jih prej ni bilo... in kakšna drevesa? Vse zverženo, zanemarjeno. (Ustavila se je pred drevesi.) Tu so cvetele vrtnice, osem dolgih vrst. Oranžne, bele, roza, tea, rdeče kakor kri, in dišale so, dišale... (Premaknila se je in odšla po stezi.) Pod to vegasto hruško so se pričele gladiole. Čudovite holandske gladiole, stari! (Vedela je, da ji Mohor sledi.) Kakšni evtovi. Takšnih barv si človek še ni izmislil. Da si jih videl na večer, ko so najlepše. (Prišla je do konca steze in obstala pred gredicami.) Moj bog... tu so cvetele same visoke daliije. Če bi bil videl te božanske barve. Škoda, da jih ni videl van Gogh. Veš, stari, kdo je bil van Gogh?

Znamenit slikar, norec. Norec, ki se mu je zemlja vnela... Če sem prišla zjutraj, ko je sonce predrlo megle in so se rose zalesketale na dalijah... Ne, take simfonije res ni skomponiral človek... In zdaj... solata in solata, paradižniki, kumare, špinača, kolerabe, fižol... Sama lakotnost. Ne, človeški vamp ne pozna nobene simfonije... Ljudem ni več za lepoto...«

»Ne vsem.« je tiho pristavil Mohor.

»Vsem, vsem... takšni so časi.« Zlovoljno je zamahnila s palico po solati.

»Ne bi se strinjal, gospa.« je ugovarjal Mohor, ko sta se obrnila. »Poglejte vrtove in parke, še nikoli mi bilo lepših.«

Prezirljivo je našobila ustnice. »Rada bi vedela, koliko jih še uživa to lepoto. Pa kaj, midva ne bova življenja obrnila. Tudi ne tistih, ki mislijo, da je lepota za vse kot zobna pasta.«

Prišla sta do vrtnih vrat, ko se je nenadno okrenila. »Še nekaj bi vas prosila.« (Sedaj ga je zopet vikala.) »Bi si lahko ogledala salon?«

»Kateri salon?«

»No, tisti, v katerem ste prejle sedeli.«

»Mojo sobo?« Molče je prikimala in Mchor ji je odprl vrata.

Začudena je obstala med vrati. »Hm, to ni več salon.«

»Seveda ni, se pravi, samo polovica. Razdelili smo ga na dve sobi. Po vojni sem vzel k sebi nečaka z družino. Meni je ta sobica kar dovolj široka.«

»Ti nisi oženjen?«

»Nisem bil in ne bom.«

»Že zaradi tega si lahko mislim, da si moder človek... Ah, koliko smo preplesali v tem salonu... Vidim, da se čudiš, ker te kar tikam, čeprav se še nisva videla v življenju. Ne smeš zameriti, tako sem vajena. In všeč si mi. Moral si biti velik kujon.« Požugala mu je s prstom in sedla v fotelj.

»Nimam nič drugega pri hiši, če bi malo brinjevčka.«

»Zakaj ne... kako sem nesramna. Še za dovoljenje nisem prosila, kar sedla sem. Eh, kaj, formalnosti. Nikoli jih nisem prenesla. Nič ne tajim. Rada bi malo poklepetala. Tako in tako ne pridem med ljudi... Takó torej živite v moji hiši... Brinjevec je dober. Od kod ga imaš?«

»Mizarju Mihi ga nosijo iz Dobrove.«

»Miha?... Je še živ?... Pameten mož in dober delavec. Meni je delal omare. Vselej sem ubogala njegove nasvete. Zdaj sem že vse prodala... Kdo stanuje zgoraj?«

»Moj nečak.«

»Takó, takó. Saj res. Vrata na vrt ste tudi zazidali. Poleti sem hodila na vrt kar iz salona. Sedaj je vse za mano. In če bi bila ostala v tej hiši, življenje, moj stari, se ne vrača.«

Mohor ni vedel, kako bi zasukal pogovor in je samo pritrtil.

»Ne vrača se... Otrok tako nisem imela in jih tudi nisem marala imeti. Kaj bi z otroki? Nikoli ne veš, kaj pride na svet. Človek je tako prismojen, da ni srečen, če se ne plodi. Ne vem, jaz nisem čutila trohice materinske ljubezni v sebi. Kar pretresalo me je, če se mi je samo sanjalo, da sem zanosila. Mesece nosiš trebuh, bruhaš, omedlevaš... brrr... potem plenice, kamor pogledaš, same plenice. No, kakšna je ta sreča, če rodiš novega človeka. Rada bi jo poznala. Kje je zapisano, da mora otrok svojo mater ljubiti, in zakaj? Zato, ker ga je spočela in devet mesecev nosila. Lepa hvala. Svoji materi nisem bila nikoli hvaležna, da me je rodila. Čemu? Kaj mi je dala? Nič. Vsega sem se morala sama naučiti, ona mi je bila samo v napoto.«

»Jaz sem imel mater rad. Pred to vojno sva stanovala skupaj. Za vse sem ji hvaležen.«

»Za vas moške je to druga stvar. Moja je bila ljubosumna name, kakor hitro so mi pričeli moški pošiljati poglede. Že prvega ljubimca, ki je bil res deset let starejši od mene, je poskušala zapeljati. Takrat mi je bilo šestnajst let. Če bi se ne bila vmešala mati, bi se mu gotovo ne bila vdala. Tako sem se pa nalašč. Nič ne obžalujem. Zgodaj sem okusila ljubezen in spoznala, da je uživanje edina lepota, ki ti jo daje življenje. Ko mi je bilo dvajset let, je prišel inženir Mihalovsky. Lep človek. Takrat je bila velika konjunktura za industrijo. Bil je inženir in je zaslužil, da ni vedel, kako bi z denarjem. Norel je za menoj. In jaz sem privila. Z avtom sva se odpeljala na Dunaj, kjer sva se poročila. Postavila sem mu pogoj, da mi mora sezidati hišo, za katero bom sama napravila načrt. Z nekim arhitektom, ki je bil prej moj ljubimec, sva delala načrte, in Mihalovsky je zidal. Stroški so tako narasli, da se je moral zadolžiti, kar ni bilo težko, saj so industrijalci radi investirali denar. Hiša je bila pod streho.« Z nasmehom je zamahnila z roko. »Potem se mi je še bolj zavrtelo. Kaj sem si vse izmislila? Kakšne soareje sva prirejela? Potovala sva vse do Afrike. Vse na svetu so mi bili moški in rože. Mihalovsky je postajal siten in ljubosumen. Zvedela sem, da leze v dolgove. Prodati je moral donosne delnice, da je za silo potolažil upnike. Potem sva šla narazen. Parcela in hiša sta bili name prepisani.«

Mohor jo je zvesto poslušal; svet, v katerem je živela, je še poznal iz časov, ko je delal v redakciji. Ni pa zvedel, kako sta se ločila z inženirjem. Gerti so spomini zdaj v sobi oživali, molče jih je z lahnim

nasmeškom preletela in zopet pokopala. Le v očeh ji je za hip zažarela iskra.

(Kaj je zamolčala?)

(Trije vrtnarji so izmenoma opravljali delo na vrtu. Prihajal je tudi mlad vrtnar, boječ, nenavadno lep fant. Poletje je bilo vroče in vsako jutro so navsezgodaj zalivali. Gerta je z očmi lovila mladega vrtnarja, ki se je ni drznil pogledati s polnim pogledom. Dokler ni zagledala fanta, ji je hišna prinašala zajtrk na posteljo, potem je brala in vstala šele okrog poldneva. Sedaj je bila že s sončnim svitom pri oknu. Ko je mladi vrtnar opravil jutranja dela, je nataknila sandale, prišla na vrt in se pogovarjala s fantom, ki je bil v svojem delu kljub mladosti zelo vešč in izkušen. Gerta je z naslado poslušala preudarni moški glas in se čudila, da še ni opazil njenih poželjivih oči. Prvič v življenju jo je vznemiril dvom, da mu morda ni všeč. Pogosto se je kakor slučajno dotaknila njegove vroče roke in ni odmaknila svoje. Kakor da je ni občutil. Dvom jo je bolj in bolj strupeno grizel. Kadar je fanta zamenjal drug vrtnar, je bila ves dan zlovoljna in nestrpna. Komaj ga je drugo jutro zagledala, je že hitela na vrt. Izmislila si je, da bosta preuredila nekatere gredice. Prepustila je delo popolnoma njegovemu okusu, takó, da ga sedaj ni mogel kdo drug zamenjati. Vse dopoldne je bila v njegovi bližini, ga ogovarjala, poslušala njegove razlage, in večkrat se ji je zazdelo, da je ne gleda več tako brezbrizno. A kmalu se je zopet oglasil dvom. Ko je zasipal korenine presajene trajnice, je držala visoko steblo in se nalašč pripognila tako globoko, da je moral videti drobne prsi. Opazila je, da jih je videl in so mu ustnice, ko je zajel dih, vidno zadrhtele. Zagrebel je rastlino in se zravnal. Gerta je stala ob njem, da se ga je z boki dotaknila. Zagoreli obraz je zardel, ko mu je položila roko na pleča in se mu smehljala. Je niso njegove oči objele? S skrbjo se je ozrla po vrtu, imela sta komaj še za en dan dela. Drugo jutro se je prebudila že ob zori. Nestrpno je čakala, da se razlije svetloba po vrtu. Fant je prišel zgodaj. Hitro je nataknila sandale in prišla na verando. Zdelo se ji je, da jo je bolj veselo pozdravil in ni več plašno v zadregi povesel oči. Hitela je na vrt. Povabila ga je, da bi pregledala visoke dalije in nekaterim zasadila oporo. Zašla sta med velike rosne cvetove. Ko se je pretikala med visokimi stebli in z rokami razmikala cvetove, se je halja zataknila in odkrilo se je belo telo, na katero so se utrinjale rosne kaplje. Naredila se je, kakor da ni opazila, obrnila se je k fantu, ki je zardel do temena in strmел s široko odprtimi očmi v nežno, golo telo. Srečale so se oči in tisti hip je začutila vročo sapo na sebi. Sklonila se je nazaj in kar pojemala od sle v njegovih rokah. Počasi se mu je izvila in ga

vodila v spalnico. Ni se menila za ure. Zvijala se je v krčih strasti, ki jih še ni doživela. Mihalovsky ju je našel v postelji. Vse, kar se je že dolgo časa nabiralo v njem, je izbruhnilo. Razbil je dragoceno ogledalo, mizico z likerji, ki je stala pri postelji. Potem je drvel v svojo sobo. Gerta je nagonsko planila iz postelje, hitro zaklenila vrata salona in na verando. Pest je udarila na vrata. Nato je njegova kletev utihnila, vrnil se je v gornje prostore in se čez čas odpeljal. Kakor da se ni nič zgodilo, se je zasmejala in legla nazaj v posteljo. Skoraj leto dni je ljubila mladega vrtnarja.)

»No, ločila sva se.« je zopet povzela. »Dosegla sem, da je moral nekaj plačevati.«

»Sta se ločila po vaši ali njegovi krivdi?«

»O, po moji, a imela sem odličnega advokata, ki je ločitev spretno izpeljal. Dolgo mi inženir takó ni plačeval, ker so ga dolgovci stisnili. Zvedela sem, da se je lotil čudnih poslov, zaradi katerih so ga zaprli in obsodili na leto dni. Potem nisem več slišala o njem. Od hiše in vrta nisem mogla živeti. Izposojala sem si pri bogatem industrijalcu, ki sem ga poznala že od prej, ker je imel večino delnic tiste tovarne, v kateri je delal Mihalovsky. Posojal mi je na hišo. Pa kaj bi o tem govorila. Neki dan mi je zavil vrat. Čisto nič mu ne morem očitati. Dolgovci so z leti tako narasli, da so presegli vrednost hiše in parcele, obresti pa takó nisem plačevala. Selitev mi je odložil za pol leta, saj je komaj sam vedel, koliko hiš je njegovih. Našla sem si podstrešno sobico. Takrat bi bila še lahko dobro živela. Še sem bila lepa. Ne bi se mi bilo treba kaj posebno prizadevati, da bi iztaknila koga, ki bi me bil vzdrževal. Tudi poročila bi se bila lahko, če bi se mi ne bil svet tako priskutil. Stari, ti še ne veš, kako podel je človek, še posebno, kadar ima najmanjšo moč v rokah. Ljubezni sem se nasitila. Vedela sem, da ne morem nič novega doživeti. Uprlo se mi je valjati se z mlečnozobeži ali s starimi dedi po posteljah. Poznala sem vse, kar znajo moški in kar sem jih naučila. Nikoli se nisem nikomur prepustila drugače kot iz strasti. Mislim, da je bil Mihalovsky edina izjema. No, takó se je pričelo življenje nad mano maščevati. Pričela sem prodajati, da sem za silo živela. Cunje sem vse prodala. Ostalo mi je še nekaj zlatnine, čevljev in tale palica. Večkrat nimam niti skorjice, da bi jo namočila v kavi. Življenju in nikomur pa ne bom naredila veselja, da bi se pritoževala. Vse je prišlo, kakor je moralo priti. Tri lončke imam še vedno na oknu. Edino veselje, ki me še spominja na moj vrt. Prav ta vrt me je pokopal. Preveč sem razmetavala denar. A ni mi žal in mi nikol ne bo. Toliko lepote in ljubezni sem užila, kolikor ne boste vi ne solate ne kolerabic.« Hudomušno se je nasmehnila. »Vidiš, zdaj sem se na-

klepetala za leto dni. Ti si bil moja žrtev. Najbrž me ne boš več videl. Vseeno, ali boš ti ali bom jaz prej umrla. Rada bi vendar vedela, kaj si počel v življenju, da si me tako potrpežljivo poslušal?«

»Žurnalist sem bil,« se je nasmehnil Mohor.

»Takó. Ti so vajeni poslušati, samo da potem vse po svoje obrnejo. Najbrž si bil tako pameten, da nisi sam sebi verjel, kar si napisal. Škoda, da ne pišeš več. Splačalo bi se napisati o ženi, ki je živela samo za ljubezen in lepoto in se zdaj življenju, ki jo je udarilo, kolikor je moglo, samo posmehuje. In še to bi napisal, da tam, kjer so cvetele dalje in dišale njene vrtnice, raste sama solata. Daj mi roko in spremi me do vrat.«

Pri vratih mu je še enkrat pomahala z roko, v kateri je držala palico z zlatim ročajem. Ozrla se je in dejala s prizadetim glasom: »Nikar ne misli, da je vse tako, kot sem povedala. Včasih gre tudi meni na jok.«

— Čudna ženska. Pripovedovali so mi že o njej. Rad bi vedel, koliko moških se je še kdaj domisli, zdaj, ko je vse ugasnilo? Hm, veliko je v življenju živih grobov. Mohor, si tudi ti med njimi? Kaj, vruga, jo je danes prineslo sem? —